

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

TÀRBENA

LA MARINA BAIXA

**AJUNTAMENT
DE TÀRBENA**

INSTITUT CARTOGRÀFIC VALENCIÀ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

RECULL I TEXT
Joan-Lluís Monjo Mascaró
Núria Soliveres Pont

GRAFISME
Esperança Martínez Molina

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Tàrbena, 225

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 963 874 023
Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Tàrbena

ISBN: 978-84-482-6400-0
Depòsit legal: V-3249-2019
Impressió: Imprés Puchades

TÀRBENA

Tàrbena és un municipi de la Marina Baixa, situat en uns congostos del Prebètic valencià, tancats a llevant per ses penyes de s'Ombria (859 metres), per la vessant interna de les quals transcorre el riu de Sacos, que s'alimenta d'una xarxa de barrancs longitudinals que formen la capçalera del riu Algar. Està delimitat al nord per ses Cordelleres, sa Solana de Bijauca, sa Solana de Parelles i sa Solana de Picassàries (amb altures pròximes als mil metres). Aquesta murada orogràfica, abans d'unir-se amb ses penyes de s'Ombria, presenta el coll de Rates (626 metres), un tradicional lligam de comunicació entre la Marina septentrional i meridional, travessat per la carretera de Pego a Callosa d'en Sarrià. En el sector occidental, el terme està delimitat pel barranc que conforma el riu de Bolulla i per un sistema secundari de muntanyes (es Coscollar, s'Ombria des Avencs, sa Muntanya i ses Vinyes).

El terme municipal, amb una extensió de 31,70 km², és en gran part accidentat i de muntanya. El poble té una altitud de 560 metres sobre el nivell de la mar i, segons el cens del 2018, compta amb 627 habitants.

Els primers assentaments humans de Tàrbena daten del Neolític, com demostren el jaciment de sa cova de Dalt i les pintures rupestres de tipus esquemàtic de sa coveta de ses Lletres i de tipus llevantí de sa cova Roja. També hi ha restes materials que ens remetent a l'època ibèrica i romana.

El nom del poble és el topònim més antic del terme. Les primeres referències documentals són l'esment del «portus Taruani» de la *Historia Roderici* (segle XII), possiblement referit al coll de Rates, per on va passar el Cid el 1089, i el tractat de rendició del cabdill al-Azraq amb el rei Jaume I i l'infant Alfons (1244-1245). En aquesta ocasió s'anomenava el castell de Tàrbena (HISN TARBANA), l'element que va donar nom al territori que estava sota la seua jurisdicció, «la vall de Tàrbena».

Fins al decret d'expulsió dels moriscos (1609) aquest territori va ser de població musulmana, distribuïda en una sèrie de llogarets que quedaren despoblats arran de l'expulsió. La repoblació va ser dirigida per la marquesa d'Aitona i senyora de la baronia de Callosa d'en Sarrià i Tàrbena, na Caterina de Montcada, que va atorgar una carta de població datada el 25 de desembre de 1610. Mitjançant una sèrie d'assentaments es va constituir la nova comunitat humana de Tàrbena, amb famílies procedents de diversos pobles de Mallorca (com ara, Pollença, Santa Margalida, Artà o Manacor). Aquesta circumstància, que no és exclusiva de Tàrbena, va determinar la configuració de la toponímia del terme, ja que va suposar un trencament cultural amb la tradició vigent fins aleshores.

Tot i que l'administració senyorial va afavorir el manteniment de certs topònims, com ara el nom de les partides, es va perdre un percentatge important de topònims, sobretot referits a unitats menors de territori o a elements físics. Diverses fonts ens recorden alguns d'aquests noms antics, no sempre del tot identificats: *l'Alcúdia, Benicaubell, Beniguaima, Favara, lo Massil, Alquenèssia, la Ràbita, Xintes...* Entre els topònims perduts hi havia el nom dels dos nuclis urbans que persistiren després de l'expulsió dels moriscos i que formaven el municipi antic de Tàrbena: *Benixebel i Benitalfa*. Els noms que quedaren després de l'expulsió a voltes conserven la forma antiga, sovint d'arrel àrab (com ara, *Albirec, Benissalim, el Rafalet*), d'altres, la llatina (*Canilles, la Murta*). Però en ocasions es reinterpreten o s'adaptaren (com ara, *Beniautei > Binortell, la Creu > es Coll de sa Creu, la cova d'Aialt > sa cova de Dalt*).

La necessitat d'identificar el territori va anar impulsant la creació toponímica, seguint els models habituals: la descripció (*es tossal Redó, sa penya Gran, es Pouet de ses Peres*), la generalització d'un nom comú (*sa Muntanya, es Tossal*), la metafòrització (*es Trompellot, es racó de sa Fornal, es Cossi, es Agüelos*) i, sobretot, la vinculació a un antropònim, siga cognom, nom o sobrenom (*sa Font d'en Serra, s'aspre d'en Guillem, sa roca de l'Hombre*).

Pel que fa a la llengua, una de les característiques més importants és l'ús dels articles determinats derivats del llatí IPSU, IPSA (*es, sa; es, ses*), d'acord amb el parlar local, que conserva diversos elements d'origen mallorquí. Hem de fer, però, una sèrie d'observacions pel que fa a l'ús d'aquests articles en la toponímia. En primer lloc cal dir que, tot i que es tracta de formes vives i populars, mai s'han reflectit en la tradició escrita. És ara el moment de reivindicar-les i de donar-los la categoria d'oficials. En segon lloc, hem de tindre present que les romanalles de la toponímia anterior a la repoblació mallorquina ocasionalment conserven l'article general, per exemple: *la Murta, l'Albicà, el Rafalet, la Soloja*. Finalment, cal advertir que els topònims formen un corpus que no sempre segueix el sistema col·loquial de distribució dels articles, com també succeïx a les illes Balears; per tant, no són estranyes les irregularitats (per exemple, es diu *l'Hort*, encara que el genèric usual siga *s'hort*; paral·lelament al tractament que se'n fa a Sóller, on hi ha *l'Horta*).

Un altre tret del *tarbener* o *parlar de sa present* en la toponímia és l'article personal: *en, la, l'* (*penyó d'en Sifre, coveta de la Fernanda, es Clot de l'Andreu*). A banda dels articles, uns quants apel·latius poden ser considerats mallorquinismes lèxics, com ara *afitó* ('afegit'), *garrigó* ('bosquet de carrasques'), *seguer* ('eixam d'abelles'), *serral* ('lloma de forma allargada') o *xap* ('obertura estreta, tall').

Tradicionalment hi havia hagut un lligam molt estret entre la gent i el seu entorn. Per a entendre plenament un territori, cal conèixer la gent que ha viscut en aqueix espai i l'ús que n'ha fet. Aproximadament un 20% del terme actualment està cultivat, dedicat tradicionalment a l'agricultura sobretot de secà, adaptada al terreny accidentat en explotacions abançalades, i a petites hortes. Així mateix, cal destacar la ramaderia, antigament molt important, entre moltes altres activitats, com ens testimonien els topònims. Per exemple: *s'Algepseria*, *es Corralissos*, *es Figueral*, *sa Foia de s'Ordi*, *ses Moreres*, *l'Hort*, *es Seguers*, *sa Teuleria*, *ses Vinyes*...

ELEMENTS FÍSICS I ALTRES LLOCS D'INTERÉS

Orografia

Altet d'en Calafat
Aspre d'en Guillem
Aspre d'en Ran
Aspres d'en Cama
Aspres de l'Esperança
Aspres des Corral d'en Pau
Coll de Rates
Collaret d'Albirec
Cordellera d'en Nelo
Cordellera d'en Xota
Cordellera de la Cama
Cordellera de la Pallina
Cordellera de sa Mallada Plana
Cordellereta d'en Fèlix
Cova Alta
Cova d'en Nardo
Cova de Dalt
Cova de s'Aigua
Cova de sa Cambreta
Cova de sa Figuera
Cova de ses Lletres
Cova des Moret
Cova des Vell
Cova Roja
Coveta de la Fernanda
Coveta de s'Espardenyer
Coveta de s'Hedrerà
Coveta des Massil
Coveta des Migjorn
Coveta des Porcs
Covetes d'en Poret
el Somo
es Altets
es Cantal Rocat
es Cordó
es Crestall
es Flares
es Lliset des Salt
es Penyol Roig
es Portitxol
es Roïdet de s'Aigua
es Trompellot
Lloma d'en Pallí
Lloma d'en Parra
Lloma d'en Pont
Lloma d'en Salvador des Ferrer
Lloma de s'Albardal
Lloma de ses Escaletes
Lloma des Llops
Lloma des Massil
Lloma des Mont-real
Lloma des Negret
Lloma Grossa
Llometa d'en Calot
Llometa d'en Guatla
Llometa des Pi d'en Nofre
Morro de sa Codolla
Pas de s'Àliga
Pas des Barranc
Passet d'en Martí
Passet d'en Ramon
Penya Alta
Penya d'en Cametes
Penya d'en Soliveres
Penya de Coll de Rates
Penya de l'Isidre
Penya des Niu
Penya des Pinets
Penya Gran
Penyes de Benissalim
Penyes de l'Albicà
Penyes de s'Ombria
(o Serra del Ferrer)
Penyeta Roja de Casivanyes

Penyetes Roges de Picassàries
Penyó d'en Banyeta
Penyó d'en Leno
Penyó d'en Sifre
Penyó d'en Xiula
Penyó de la Isidra
Penyó des Agüelos
Penyó des Pobil
Penyons d'en Mataburres
Penyons d'en Nen
Penyons de sa Coveta
Pla d'en Moragues
Recingle de ses Palmeres
Roca d'en Mateu
Roca de l'Hombre
Roca Plana
s'Ombria des Avencs
sa Cova Alta
sa Mallada Gran
sa Malladeta de sa Carena
sa Muntanyeta

sa Solana de Bijauca
sa Solana de Parelles
sa Solana de Picassàries
Serra del Carrascal de Parcent
ses Cordelleres
ses Voltes des Fusters
Tossal d'Alpolupi
Tossal d'en Camarà
Tossal d'en Corbella
Tossal d'en Gori
Tossal de Parelles
Tossal Groc
Tossalet d'en Micalet Monjo
Tossalet de l'Hermano
Tossalet des Corbs
Tossalet des Diners
Tossalet des Llamps
Tossalet des Morenet
Tossalet des Porcs
Tossalet Redó

Altres llocs d'interés

Cementeri

sa Caseta des Moros

HIDROGRAFIA I PARTIDES

Hidrografia natural

Barranc d'Altere
Barranc de Benioplà
Barranc de Binarreal
Barranc de Coll de Rates
Barranc de Curt
Barranc de l'Om
Barranc de la Murta
Barranc de sa Cova de Dalt
Barranc de sa Cova Roja
Barranc de sa Falzia

Barranc de sa Foia
Barranc de sa Foia de s'Erm
Barranc de sa Foia Església
Barranc de sa Foia Fonda
Barranc de sa Font Roja
Barranc de sa Fonteta des Xops
Barranc de sa Gal·lera
Barranc de sa Mallada des Cards
Barranc de sa Mallada Plana
Barranc de ses Viudes

Barranc del Cocoll
Barranc del Rafalet
Barranc des Fondo des Pou
Barranc des Garrofer
de Cinc Cames
Barranc des Pas
Barranc des Pouet d'en Camarà
Barranc des Pouet de ses Peres
Barranc Fondo
Barranquet de sa Font
es Fondo d'en Cirerol
es Fondo de sa Segadissa
Font d'en Guardiola
Font d'en Pallí
Font de Benioplà
Font de Benissalim
Font de Binortell
Font de Casivanyes
Font de Coll de Rates
Font de l'Albicà
Font de l'Hort
Font de la Josepa
Font de la Murta
Font de s'Esmoladora

Font de sa Falzia
Font de sa Foia Església
Font del Botó
Font des Buscarró
Font des Garrofer
Font des Gregoris
Font des Olbis
Font des Remolins
Font des Taronger
Font Grossa
Font Roja
Font Salada
Fonteta d'en Benijam
Fonteta d'en Mas
Fonteta d'en Peris
Fonteta d'en Sella
Fonteta d'en Xillo
Fonteta des Rafels
Fonteta des Xops
Fonteta Seca
Riu de Sacos
sa Codolla
Ull de sa Font

Hidrografia artificial

Pouet de ses Peres

Partides

Albirec
Benioplà
Benissalim
Bijauca
Binarreal
Binortell
Canilles
Casivanyes
Coll de Rates
el Calvari

el Cocoll
el Llogaret
el Poble de Dalt
el Rafalet
es Bancal Llarg
es Buscarró
es Coll de sa Creu
es Collaret de sa Vinya
es Corralissos
es Correnou

es Coscollar
es Figueral
es Fondo des Pou
es Gal·lero
es Garrofer de Cinc Cames
es Massilcamp
es Matapoll
es Mustatxot
es Pi d'en Nofre
es Pinar
es Pouet de ses Peres
es Serral
es Tossalet
es Vilatge
es Xiquirimí
Garx
l'Albicà
l'Hort
l'Om
la Murta
la Soloja
Parelles
Picassàries
s'Esmoladora
sa Cova des Marió
sa Falzia

sa Foia
sa Foia d'en Soler
sa Foia de ses Roques
sa Foia des Gavatx
sa Foia des Pi
sa Foia des Soldat
sa Foia Església
sa Foia Fonda
sa Foia Roja
sa Foieta d'en Vila
sa Font Blanca
sa Font d'en Serra
sa Font des Olbis
sa Font Santa
sa Mallada
sa Mallada Plana
sa Muntanya
sa Partida
sa Pujada d'en Bossa
sa Torre
Sacos
Santa Bàrbera
ses Foietes
ses Ombries
ses Vinyes

PRESENCIA HUMANA

Poblament

Poble de Dalt

Tàrbena

Paratges

Baix des Salt
Dalt s'Alt
es Bancal Blanc
es Bancal d'en Sabata
es Bancal d'en Timonet

es Bancal de la Cecília
es Bancalot d'en Rissos
es Bil·lam
es Buit de l'Albicà
es Cantal

es Cau d'en Serra
es Cau de sa Centella
es Clot de l'Andreu
es Cocó de s'Agulla
es Cocó des Coloms
es Corral d'en Pau
es Corral des Tons
es Corralet des Bous
es Cossi
es Figueralet
es Fondet d'en Diego
es Fondet d'en Donís
es Fondo
es Fondo d'en Caixa
es Fondo d'en Molina
es Fondo d'en Moscon
es Fondo d'en Pere Vicent
es Fondo d'en Xam
es Fondo de la Llúcia
es Fondo de ses Ordines
es Fondo de ses Voltes
es Fondo del Comte
es Fondo des Ferrer
es Fondo des Hombres
es Fondo des Marcons
es Fondo des Martins
es Fondo des Negret
es Fondo Lluent
es Forat de sa Clau
es Garrigó
es Garrofer des Ti Cecília
es Mal Pas
es Mitjà des Flors
es Molí
es Pinar d'en Caixa
es Pinar d'en Marcó
es Pinar d'en Perles
es Pinar d'en Ran
es Pla d'en Cormena
es Pla de s'Olivera
es Pla de sa Cova

es Pla de sa Penyeta
es Pla del Tirano
es Planet
es Pontet de Parelles
es Pouet
es Pouet d'en Camarà
es Pouet de la Isidra
es Racó
es Romeral
es Runar d'en Xam
es Seguers
es Terrer Blanc
es Xap
es Xibec
es Xopets
es Zig-zag
l'Esquar
Racó d'en Banyeta
Racó d'en Carbona
Racó d'en Plaieres
Racó d'en Vaeta
Racó de sa Fornal
s'Afitonet
s'Algepseria
s'Amerador
s'Ametleral
s'Aspre d'en Xam
s'Assagador de la Pallina
s'Era d'en Soriano
s'Era des Pi
s'Escala del Rei
s'Olivera d'en Cota
s'Oliveral
s'Ombria d'en Penya
s'Ombria d'en Quito
s'Ombria de la Candelària
sa Barraqueta d'en Pont
sa Barraqueta de la Por
sa Carrasca Fosca
sa Caseta des Moros
sa Clapissa

sa Creueta
sa Drecera
sa Foia
sa Foia d'en Ximo
sa Foia de la Martina
sa Foia de s'Erm
sa Foia de s'Ordi
sa Foia de sa Cova
sa Foia del Serret
sa Foia des Calbo
sa Foia des Jordi
sa Foia des Masos
sa Foieta
sa Foieta d'en Pau
sa Foieta Fonda
sa Font des Metxeros
sa Font des Taronger
sa Font Roja
sa Gàbia

sa Mallada de ses Cabres
sa Mallada des Cards
sa Mallada des Forn
sa Malladeta Tancada
sa Patada de Bou
sa Pujada de Parelles
sa Rambleta
sa Solsida
sa Teuleria
sa Venta
ses Codolletes des Moreno
ses Cuinetes
ses Margenades
ses Moreres
ses Saleretes des Pou
ses Solanetes
ses Tàpies
Sester d'en Xotximet

Vies de comunicació

Carretera de Bolulla
Carretera de Castell de Castells

Carretera de Parcent

Elements físics i altres llocs d'interès

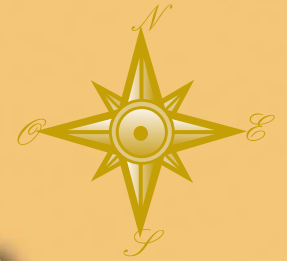

Hidrografia i partides

TERME DE LA VALL DE LAGUAR

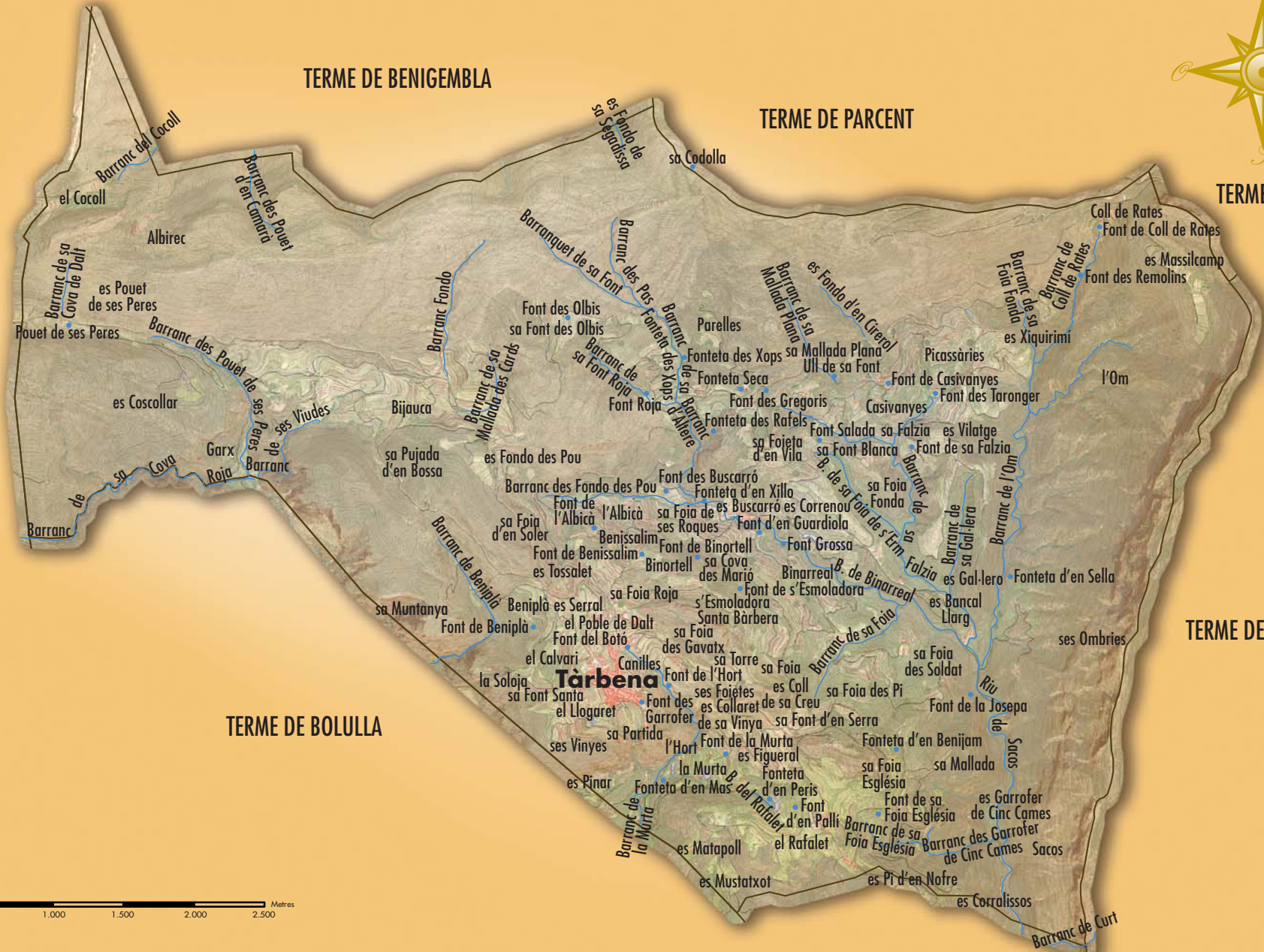
TERME DE BENIGEMBLA

TERME DE PARCENT

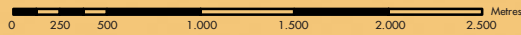

TERME D'ALCALALÍ

TERME DE
CASTELL DE CASTELLS

TERME DE XALÓ

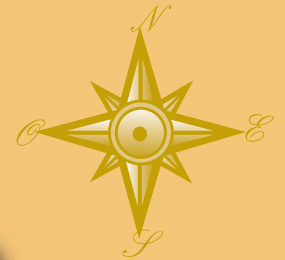
TERME DE CALLOSA D'EN SARRIÀ

Presència humana

TERME DE LA VALL DE LAGUAR

TERME DE BENIGEMBLA

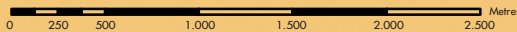
TERME DE PARCENT

TERME D'ALCALALÍ

TERME DE CASTELL DE CASTELLS

Carretera de Castell de Castells

TERME DE CALLOSA D'EN SARRIÀ

TERME DE XALÓ